

NØKKELBEGREPER | SOSIAL KAPITAL, NETTVERK, FAMILIE, RESSURSER, MARGINALISERING

Kari Bakke Larring
 enhetsleder Klinikk for psykisk
 helse og avhengighet,
 Oslo universitetssykehus
 kabala@aus.no

Steinar Stjernø
 professor, Høgskolen i Oslo
 steinar.stjerno@sam.hio.no

Sosial kapital blant marginaliserte

Begrepet sosial kapital i moderne samfunnsvitenskap er knyttet til en sentral idé i sosialt arbeid – at sosiale relasjoner og nettverk representerer ressurser som kan hjelpe folk videre i livet. I forskningen er denne forestillingen så sterk at kontakt med familie, venner og naboer ofte brukes som indikator på ressurser. I denne artikkelen skilles det mellom nettverk og ressurser og belyses hvilke ressurser som finnes i det sosiale nettverket til brukerne av Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjons tjenester. Undersøkelsen viser at brukerne har mye kontakt med venner, men lite med familien. Deres nettverk gir tilgang til ressurser som kan hindre ytterligere marginalisering, mens de har færre sosiale relasjoner som gir tilgang til ressurser som kan bidra til at de bedrer sin situasjon.

Sosial kapital viser til ressurser som kan bidra til livskvalitet, levekår og muligheter for endring (Briggs 1997, Putnam 2000, Woolcock 2001, Halpern 2005), og kan derfor være nyttig for å beskrive situasjonen til personer som en kan anta er marginaliserte. For mennesker i en vanskelig livssituasjon kan uformelle innsatser i de sosiale omgivelsene være vel så viktig som profesjonell hjelp (Blomquist 2009). Problemomfanget i samfunnet er dessuten større enn profesjonelle hjelpetiltak har kapasitet til å møte. Av disse grunner er det interessant å utforske både innholdet i og betydningen av sosial kapital blant en gruppe marginaliserte. Vi legger til grunn Colemans definisjon: Sosial kapital dreier seg om nettverk og relasjoner som er nyttige for en person og som kan «brukes til å fremme egne interesser» (Coleman 1988:98). Her legger vi vekten på at relasjonene er nyttige og ikke på at aktørene bruker dem bevisst strategisk. Vi er interessert i en spesiell form for sosial kapital – nettverk og sosiale ressurser – og inkluderer ikke indikatorer på tillit, gjensidighet og sosiale normer, andre fenomener som ofte inngår i begrepet (jf. Bourdieu 1977, Putnam

1995, 2000).¹⁾ Vi søker å besvare to spørsmål: Hva slags nettverk har brukerne av Frelsesarmeens og Kirkens Bymisjons tjenester – en gruppe som vanligvis oppfattes som marginaliserte? I hvilken grad representerer deres sosiale relasjoner ressurser som kan bidra til at de kommer ut av sin vanskelige situasjon?

Undersøkelser av sosialhjelpsmottakere har vist at de har tilnærmet like mye kontakt med venner og familie som befolkningen forøvrig (Hjermstad 1989, Jonassen m.fl. 1991; Hove 1992, Seim og Hjemdal 1992, Van der Wel m.fl. 2006). Vår hypotese er at det også gjelder brukerne i denne undersøkelsen. Flere forskere legger til grunn at tilgang til sosial kapital er betinget av posisjon i den sosiale strukturen og at tilgangen til personer med høyere status er mindre for underprivilegerte grupper (Bourdieu 1986, Lin 2001b, Schultz m.fl. 2002). Vår hypotese er derfor at brukerne har mindre tilgang til personer med høyre status enn dem selv. Videre peker en rekke studier på at lav sosioøkonomisk status er forbundet med mindre tilgang til sosiale ressurser (Hall 1999, Lin 2000, Degenne m.fl. 2004, Van der Gaag og Snijders 2004a). Hypotesen er derfor at brukerne har mindre tilgang til sosiale ressurser enn befolkningen ellers. Vi antar også at brukerne har forholdsvis mer av ressurser som bidrar til å vedlikeholde deres sosiale situasjon enn ressurser som kan bringe dem videre.

Metode og data

Vi har intervjuet 80 brukere ved *Fretex*, *Slumstasjonen* (Frelsesarmeen), *Bymisjonssenteret* og *Lønn som fortjent* (Bymisjonen). *Fretex* driver attføringsvirksomhet finansiert av Nav med mennesker som har problemer med å fungere i en ordinær jobb. *Oslo slumstasjon* deler ut mat, tilbyr råd og veiledning, rekvisisjon til *Fretex* og en viss økonomisk støtte til daglige behov. De fleste brukerne er minstepensjonister eller arbeidsledige. *Bymisjonssenteret* omfatter kro, der gjestene tilbys billig mat, gratis aviser og internett, og ukentlige hverdagsmesser i Tøyenkirken. Brukerne har uføretrygd eller sosialhjelp som hovedinntektskilde. *Lønn som fortjent* er et lavterskel sysselsettingstiltak for rusavhengige. Brukerne får tildelt arbeidsoppgaver om morgenen og

lønn samme dag.

Siden det ikke fantes registre over brukerne, var det ikke mulig å trekke ut et representativt utvalg. Personvernombudet krever at ansatte må spørre brukerne om de vil la seg intervju før kontakt med intervjuer blir etablert. Vi lagde en standardisert prosedyre for kontaktetableringen, som stort sett ble fulgt. Alt i alt må utvalgets representativitet betraktes som ikke kjent. Det er i beste fall representativt for den type frivillige virksomheter som er med i undersøkelsen. Så langt er dette den mest omfattende intervjuundersøkelsen av brukerne av frivillige tjenester. Det finnes ingen andre kvantitative intervjuundersøkelser av brukerne av disse eller liknende organisasjoners hjelpe-tiltak, men Gautun, Drøpping og Fløttens (2005) og Lunds (2006) rapporter gir kunnskap om ulike trekk ved brukerne basert på ansattes registrering av kjen-netegn. En drøfting av data og svarmønstre fra de fire ulike virksomhetene er gitt i Stjernø og Saltkjel (2008, se også Aaslund og Stjernø 2009).

Der det er mulig, sammenligner vi med Levekårsundersøkelsen (LKU 2002).²⁾ Dataene fra befolkningen er aldersstandardisert, slik at analysene simulerer samme aldersfordeling i befolkningsutvalget som i vårt utvalg. Vi har begrenset utvalget i LKU 2002 til personer mellom 23 og 75 år, som tilsvarer aldersgruppa i vårt utvalg. Vi takker Kjetil van der Wel m.fl. for at vi har fått tilgang til deres data om funksjonsevnen til langtidsmottakere av sosialhjelp slik at vi på enkelte punkter kan sammenligne våre brukere med disse. I tabellene omtales disse som «sosialhjelpsmottakerne» (Van der Wel m.fl. 2006).

Annent tidligere forskning

Forskningen om sosial kapital bygger oftest på den sentrale idé at sosiale nettverk, tillit og sosiale normer er viktig for samfunnets sosiale og økonomiske utvikling. For individet utgjør familie, venner, bekjente og organisasjoner en «formue», som en kan trekke veksler på i vanskelige situasjoner for å komme seg videre i livet. Begrepet er forbundet med en rekke positive gevinster som mindre kriminalitet, økonomisk vekst, god økonomi, god helse og muligheter

i arbeidsmarkedet, velferd og livskvalitet (Briggs 1997, Putnam 2000, Woolcock 2001, OECD 2001, Field 2003, Halpern 2005). Putnam (2000) fremhever at sosial kapital fremmer integrasjon gjennom å skape muligheter for samarbeid med gjensidig utbytte, også med mennesker man ikke kjenner. Andre undersøkelser har bidratt med kunnskap om kontaktmønstre, noen også sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og kontaktmønstre (Hall 1999, Degenne m.fl. 2004, Erickson 2004, Van der Gaag og Snijders 2004a).

Sammenlignende undersøkelser viser at sosial kapital finnes i ulik grad i ulike typer velferdsregimer. Mens det er mer familiebånd i Sør-Europa enn i de sosialdemokratiske velferdsregimene, er det mer sosial tillit og deltakelse i frivillige organisasjoner i de nordiske landene enn i andre typer velferdsregimer (OECD 2001, Oorschot and Arts 2005, Käärläinen og Lehtonen 2006, Sivesind 2007). I Norge, Frankrike og Tyskland oppgir folk oftere at de hjelper andre enn i andre land (Käärläinen og Lehtonen 2006).

Begrepet sosial kapital er ikke brukt i mange norske undersøkelser, men flere belyser det indirekte gjennom fokus på sosiale nettverk og det sivile samfunn. Noen undersøkelser belyser både nettverk og ulike former for sosial støtte som respondentene får av familie og venner, men uten å bruke begrepet sosial kapital. Levekårsundersøkelser har i flere år hatt spørsmål om sosialt nettverk, og Norge deltok i undersøkelsen «Social networks», som ble organisert av *International Social Survey Programme (ISSP)*.³⁾ Enkelte undersøkelser av nettverk og/eller sosial kapital i marginaliserte grupper er spesielt relevante i vår sammenheng. Det gjelder blant annet undersøkelser fra 1980- og 90-tallet, som konkluderte med at sosialhjelpsklienter har omtrent like mye sosial kontakt og støtte som befolkningen ellers (Hjermstad 1989, Jonassen m.fl. 1991, Seim og Hjemdal 1992, Hove 1992). Fløtten (2006) fant at fattige i Norge ikke er sosialt isolerte eller har mindre sosial kontakt enn andre.

Noen få analyser av sosialhjelpsmottakere bruker begrepet sosial kapital (Van der Wel m.fl. 2006, Hyggen 2006). Van der Wel med fleres (2006) funksjonsevnestudie av langtidsmottakere av sosialhjelp fant at

de fleste langtidsmottakere har et stort omfang av bånd til sine nærmeste. Men deres deltakelse i organisasjoner, daglige sosiale aktiviteter og kontakt med naboer er langt lavere enn i befolkningen ellers. Samlet sett har gruppen lav sosial kapital, spesielt lite av sosialt nettverk som kan tilføre dem ressurser de trenger for å komme videre i livet.

Til tross for den omfattende internasjonale forskningen er det ikke enighet om hvordan sosial kapital skal defineres og om hvilke effekter den har. De fleste bidrag legger til grunn at begrepet inneholder flere aspekter, men det er ikke enighet om hvilke eller om hvordan de ulike aspektene henger sammen. Noen bidrag skiller mellom uformelle nettverk og formelle organisasjoner, andre gjør det ikke. Noen inkluderer sosial tillit og gjensidighet, andre gjør det ikke. Noen bidrag skiller mellom relasjoner til personer som en er i samme gruppe som og relasjoner til personer som er utenfor gruppen, mens andre er opptatt av nettverk til personer som har mer ressurser enn en selv (se nedenfor). Dette mangfoldet gjør at det ikke er mulig å samle de ulike aspektene i én indikator. Forskningen må i denne situasjonen bruke ulike indikatorer på sosial kapital, basert på en pragmatisk vurdering av tilgjengelige data (se Sabatini (2008) for en kritisk gjennomgang).

Bånd, broer og lenker

Noen teorier om sosial kapital bygger videre på teorier om sosiale nettverk (Lin 2001b, Halpern 2005). Putnam (2000) introduserte begrepene bånd («bonding») og broer («bridging»). Bånd er relasjoner preget av likhet og homogenitet. Bånd knytter medlemmer av en gruppe sammen, men kan ekskludere dem som står utenfor fellesskapet. Bånd bygger opp under gjensidighet i relasjoner, solidaritet, det å kunne identifisere seg med noen og få bekreftelse på egen identitet. Broer er knyttet til behov for informasjon og mulighet til å utvikle og endre seg (Putnam 2000). Coleman (1988) legger mest vekt på bånd og mindre på broer, mens Putnam (2000) legger mest vekt på broer. Mens Putnam mener at broer knytter sammen mennesker på tvers av (sosiale) skillelinjer, ser Woolcock (2001) broer

Tabell 1. Andel som treffer foreldre og søsken ofte. Prosent. Aldersstandardisert.

	Brukerne	Langtidsmottakere sosialhjelp	Levekårsundersøkelsen
Treffer foreldre ofte	44	61	72
Treffer søsken ofte	25	44	61
Treffer venner ofte	78	74	95
Besøkskontakt med naboer	48	57	75
N=100 prosent	43/75/75/79	313/405/439/449	3859/4712/5018

Den lave N for kontakt med foreldre skyldes at mange ikke har foreldre som lever.

som relasjoner mellom personer som har en tilnærmet lik sosioøkonomisk status og har foreslått begrepet *lenker* («linking») om nettverk med personer som har høyere status enn de selv har. Begrepet innebærer å skape allianser med personer i høyere posisjoner.

Den norske forskningen om nettverk og sosial kapital har for det meste vært begrenset til forekomst av bånd og broer. Både i befolkningen og hos marginaliserte vet vi lite om tilgang til broer, lenker og sosiale ressurser som har betydning for marginalisertes livssituasjon, levekår eller dagligliv. Vi anlegger derfor et perspektiv på relasjoner som er både bredere og mer presist enn det som har vært vanlig i tidligere forskning om sosial kapital i Norge ved å skille mellom bånd, broer og lenker og prøve å spesifisere hvilke ressurser hver av disse relasjonene representerer. Indikatorene for bånd er hentet fra Levekårsundersøkelsen 2002 – hvor ofte en treffer familie (foreldre og søsken, med Cronbachs alpha 0,806⁴⁾) og venner⁵⁾. Broer, som omfatter forbindelser til mennesker som er ulik en selv og derfor kan tilføre informasjon og andre ressurser, er operasjonalisert som besøkskontakt med naboer.⁶⁾ Lenker er operasjonalisert i tråd med posisjonsgeneratoren i nettverksforskning, som skal måle tilgang til posisjoner (Lin 2001a). Vi har brukt svar på spørsmål om en kjenner lege, jurist, arbeidsgiver, journalist og politiker som indikatorer (Cronbachs alpha 0,686), men regner ikke med personer som brukerne kjenner gjennom offentlig tjenesteyting.

Tabell 1 viser at brukerne i vår studie har mindre av både bånd og broer enn folk flest. De har også mindre enn langtidsmottakere av sosialhjelp. Under halv-

parten av brukerne treffer foreldre og søsken månedlig, ukentlig eller daglig, som vi har valgt å betegne «ofte».⁷⁾

De som har mye kontakt med foreldre har det også ofte med søsken (Pearsons $r=0,671$; $p<0,05$). Om lag en firedel treffer søsken ofte, mot over 60 prosent i befolkningen. Den svake familiekontakten kan delvis forklares med brukernes relasjoner til foreldrene i oppveksten. De som har bodd deler av oppveksten i barnehjem, ungdomshjem eller lignende har minst kontakt med foreldre. Det er også en svak tendens til at de som har opplevd rusmisbruk og konflikter mellom foreldrene har mindre kontakt med foreldrene (tabeller ikke vist).

Det er mindre forskjell på brukernes og befolkningens kontakt med venner. Som i befolkningen ellers har brukerne oftere kontakt med venner enn med familie, og to tredeler treffer venner ofte, mot 95 prosent i befolkningen ellers.⁸⁾ Det er en tendens, men ikke statistisk signifikant, til at de som hadde vansker for å få venner eller ble mobbet i oppveksten treffer venner sjeldnere i dag (tabell ikke vist). De som ruser seg månedlig eller oftere, har oftest vennekontakt. Vi har ikke informasjon om venners bruk av rusmidler, men det kan gi grunn til å lure på om kontakten er preget av felles rusbruk.

Broer utgjør en mindre del av brukernes nettverk enn det gjør for folk ellers. Under halvparten av brukerne besøker eller får besøk av naboer, mens tre av fire i befolkningen har slik nabokontakt (tabell 2). Det peker i samme retning som annen internasjonal og norsk forskning. Sætre (1995) fant i en norsk studie store for-

skjeller i integrasjon i form av nabo-kontakt og følelse av tilhørighet. De som var i arbeid, var betydelig bedre integrert enn andre. Brukerne i vår studie er ikke i arbeid og kan ha problemer med å få kontakt i et nabomiljø. Dessuten har en del en ustabil bosituasjon. Mer enn en av fire er enten uten fast bolig eller leier rom, og en av tre brukere misbraker rusmidler. Videre kan problemer i oppveksten svekke evnen til å knytte og vedlikeholde kontakter (Buyse 1997, Furuholmen og Schanche Andresen 2007). Arbeidsledighet, sosialhjelp, rusavhengighet og tidligere domfellelse kan medføre stigmatisering i lokalmiljøet, svekke nabokontakten

og utfordre den romslighet og toleranse som normalt kjennetegner broer (Putnam 2000). Hall (1999) konkluderte i en britisk undersøkelse med at folk i middelklassen kjente dobbelt så mange naboer som folk i arbeiderklassen og generelt hadde et mer omfangsrikt og variert nettverk.

Lenker er som nevnt relasjoner til mennesker i høyere posisjoner og kan gi tilgang til viktige ressurser for underprivilegerte. Andelen som kjenner en eller flere i de yrkesgruppene som er med i tabell 2 varierer mellom 33 og 49 prosent. Færrest kjenner en politiker og flest en journalist. Det finnes dessverre her ikke sammenlignende tall fra befolkningen ellers, men tatt i betraktning brukernes sosiale posisjon, virker disse høye. Andelen som kjenner en håndverker (80 prosent) er nesten dobbelt så stor, og det tyder på at lenker er dårligere representert i brukernes nettverk enn personer med en lavere yrkesstatus.

Tabell 2. Andel av brukerne som kjenner en eller flere personer innenfor ulike yrkesgrupper. Prosent.

Kjenner..	Prosent
Journalist	49
Lege	43
Arbeidsgiver*	40
Jurist	37
Politiker	33
Håndverker	80
N = 100 prosent	79-80

*Spørsmålsformulering: Kjenner du noen som noen ganger har mulighet til å ansette folk?

Det fins som nevnt ikke norske data å sammenligne med. Det fins tilsvarende data i en representativ undersøkelse av hele befolkningen i Nederland (Van der Gaag og Snijders 2004a). Vi kan ikke ta for gitt at svarfordelingen også gir et bilde av Norge, men blant brukerne hos Frelsesarmeen og Bymisjonen kjenner henholdsvis 25 og 27 prosent færre en jurist og en arbeidsgiver enn det nederlandske utvalget av befolkningen, mens de oftere kjenner en journalist eller en lege.

Tabell 3 viser at det er stor variasjon mellom brukerne i tilgangen til personer i de nevnte yrkesgruppene. Nesten halvparten

kjenner én eller ingen i de nevnte yrkesgruppene, mens noe mer enn halvparten kjenner to eller flere slike personer. En femdel kjenner ingen og like mange fire-fem personer. Det tyder ikke på rik tilgang til lenker, men viser at de fleste brukerne kjenner personer med høyere posisjoner enn de har selv, og at de fleste kjenner flere.

Nå er begrepet «å kjenne» ikke særlig presist og kan romme ulike tolkninger – fra å ha møtt eller å ha mer eller mindre regelmessig kontakt med. Det er ikke sikkert at den som den ene parten oppgir som en bekjent, vil bli sett som en bekjent av den andre. Det er heller ikke slik at det å kjenne en person med høyere status enn en selv nødvendigvis representerer en ressurs for de av brukerne som har rusproblemer, er domfelte eller har gått lenge uten arbeid. Det kan også representere det motsatte – en belastning – og medføre stigmatisering. Da kan den sosiale kapitalen rett og slett være negativ.

Tabell 3. Andel av brukerne som kjenner noen innenfor yrkene/vervene politiker, lege, jurist, arbeidsgiver, journalist. Prosent.

Antall av nevnte yrkesgrupper en kjenner noen i	0	1	2-3	4-5	Sum	N =
Prosent	21	21	37	21	100	80

Halls (1999) studie fra Storbritannia peker på at arbeiderklassen og middelklassen har ulike typer nettverk. Mens arbeiderklassens oftere er begrenset til familie og venner, har middelklassen et større og mer variert nettverk med flere fjerne bekjentskaper, mer nabokontakt og mer uformelt samvær med andre. Mennesker med høy utdanning og høy inntekt har omfattende og ulike typer nettverk, og høy sosial kapital er således langt på vei et middelklassefenomen (Woolcock 2001, Erickson 2004, Degenne m.fl. 2004, Rothstein 2005, Nieminen m.fl. 2008). Det finnes ikke tilsvarende norske undersøkelser, men det er vel rimelig å anta at lignende forskjeller fins i vårt land.

Mens tidligere forskning i Norge har konkludert med at ulike marginaliserte grupper har like mye bånd som andre, har vår analyse vist at brukerne av Frelsesarmeens og Bymisjonens tjenester har mindre bånd i form av familiekontakt enn folk ellers, mens vennekontakten bare er noe lavere. De har også – i tråd med vår hypotese – mindre broer og nabokontakt. Det er mer i samsvar med internasjonal forskning og kan bidra til å nyansere tidligere studier av marginaliserte grupper. Vi har som nevnt ikke data til å sammenligne brukernes

lenker med befolkningen ellers, men forekomsten av lenker er noe større enn det vi intuitivt hadde ventet. I det følgende skal vi se i hvilken grad disse kan sies å representere ressurser for brukerne av de frivillige tjenestene.

Brukernes tilgang til sosiale ressurser

Sosiale ressurser utgjør de funksjonelle egenskapene til sosial kapital. Lin (2001a) opererer med begrepene ekspressiv og instrumentell handling.⁹⁾ Ekspressive handlinger omfatter samhandling med mennesker som kan bidra til vedlikehold av ens egne ressurser. Instrumentelle handlinger er å pleie kontakter som utvider ens tilfang av ressurser og bidrar til å bringe en videre – for eksempel informasjon og anbefalinger som kan resultere i en ny jobb og bedre levekår eller sosial status. Spørsmålet er om brukernes nettverk gir tilgang til færre ressurser enn resten av befolkningen, og om de har relativt mer ekspressive ressurser enn instrumentelle ressurser, siden de siste forutsetter relasjoner og samhandling med mennesker som har en høyere posisjon i det sosiale hierarkiet (Lin. 2001b, Woolcock 2001).

Tabell 4. Andel som har tilgang til sosiale ressurser. Aldersstandardisert. Prosent.

	Brukerne	Levekårsundersøkelsen 2002
Har noen å snakke fortrolig med	81	85
Andre viser noe eller stor interesse og omtanke for det en gjør	75	89
Hjelp med flytting	82	
Kan reparere bil/sykkel	73	
Praktisk hjelp fra naboer	68	91
Hjelp med internett/PC	75	
Hjelp hvis alvorlige problemer	92	99
Lån hvis alvorlige økonomiske problemer	66	
Råd hvis problemer med sjef, huseier eller kommunale myndigheter	65	
Råd om privat økonomi	53	
Informasjon om utdanning	64	
Jobbreferanse	63	
N= 100 prosent	75-80	5660

Vi bruker 12 ulike indikatorer på sosiale ressurser som er hentet fra Levekårsundersøkelsen 2002 og fra Van der Gaag og Snijders' (2004a, b) ressursindikatorer. Det gjelder ulike indikatorer på både emosjonell støtte og praktisk assistanse – jf. tabell 4 (Cronbachs alpha er 0,693).

I tabell 4 er ressursene plassert på en linje fra typisk ekspressive ressurser til mer typisk instrumentelle ressurser, der det å ha noen å snakke fortrolig med er en typisk ekspressiv ressurs, mens jobbreferanse, informasjon om utdanning og økonomisk rådgivning klartest representerer instrumentelle ressurser. For de øvrige kan det være mer tvil om kategoriseringen.

En av de viktige funksjonene til et sosialt nettverk er at det tilfører støtte i en vanskelig situasjon. Nesten alle brukerne – 92 prosent – sier at de har en eller flere som er så nær at de kan regne med dem hvis de får alvorlige problemer, mens 99 prosent av befolkningen ellers har det. De aller fleste brukerne (81 prosent) har også noen de kan snakke fortrolig med, omtrent som i befolkningen ellers. Vi vet ikke noe om *antall* fortrolige. Flere forfattere sier at forskjellen mellom én og ingen fortrolige er særlig viktig for helsa (Berkman og Syme 1979, de-Jong Gierveld 1987). I følge Barstad (1997) minsker det å ha *flere* fortrolige relasjoner risikoen for psykiske lidelser. 75 prosent sier at andre viser mye eller noe omtanke og interesse for det de gjør, mens 89 prosent i befolkningen ellers opplever dette.

Betyr det at få brukere er sosialt isolerte? Det avhenger av definisjonen. Hvis det å motta liten interesse og omtanke fra andre eller ikke å ha noen nære å snakke fortrolig med, er kriterier for sosial isolasjon, kan 10-20 prosent regnes som isolerte (Stjernø og Saltkjel 2008). Fløtten (2006) definerer de som ikke ser familie eller venner ukentlig som sosialt isolerte. Med denne definisjonen er to prosent av befolkningen og 30 prosent av brukerne i vår studie sosialt isolerte. Barstad (2000) tar utgangspunkt i mangel på intime relasjoner og definerer det som sosial isolasjon hvis en ikke samtidig har ektefelle eller samboer og en fortrolig venn. Med dette kriteriet kan 80 prosent av brukerne betraktes som sosialt isolerte.

I lys av den lavere kontakten med naboer som er

beskrevet foran, er det ikke overraskende at brukerne tror de kan få mindre hjelp fra naboer enn folk ellers, selv om de fleste tror de kan få praktisk hjelp fra naboer ved behov. 32 prosent svarte at dette ville være «vanskelig» eller «svært vanskelig», mens bare ni prosent av befolkningen ser det som vanskelig. Av de øvrige ressursene har brukerne lettest tilgang til typiske ekspressive ressurser – altså ressurser som gjør det mulig å klare seg i det daglige, men som ikke forandrer vesentlig på livssituasjonen – flyttehjelp, hjelp med internett/PC og reparasjon av bil/sykkel. De fleste (73-82 prosent) har tilgang til disse ressursene.

Vi har ikke data for befolkningen med informasjon om utdanning, muligheten til å få lån hvis en er i økonomisk krise og rådgivning om økonomi eller konflikt med personer med innflytelse. Færre har tilgang til slike ressurser enn til de ressursene som er nevnt over. Men over halvparten har tilgang til disse ressursene når de har behov for det. De fleste (65 prosent) kan få råd hvis de opplever problemer knyttet til sjef, huseier eller kommunale myndigheter. Siden mange har en vanskelig bosituasjon, bor på hybel eller hospits, kan denne ressursen ses som kritisk i forhold til å unngå ytterligere marginalisering. Halvparten kan få råd i forhold til personlig økonomi hvis de skulle trenge det. Heller ikke denne ressursen er særlig utbredt – tatt i betraktning at de fleste synes at de har vanskelig for å greie seg økonomisk og kan betraktes som fattige etter gjengse kriterier på det (se Stjernø og Saltkjel 2008).

Betyr relasjoner også sosiale ressurser?

Det kan som nevnt ikke tas for gitt at sosiale relasjoner og nettverk gir tilgang til ressurser (jf. for eksempel Pichler og Wallace 2007). Særlig i studier av marginaliserte grupper må det betraktes som et åpent empirisk spørsmål i hvilken grad nettverkene representerer ressurser. I det følgende skal vi belyse i hvilken grad brukernes kontakt med familie, venner, naboer og folk med høyere status gir brukerne tilgang til de ressurser som er nevnt i det foregående. Regresjonsanalyse viser effekten av hver variabel når de andre variablene holdes konstant. Jo større B, desto større effekt har variabelen på de sosiale ressursene som er nevnt

Tabell 5. Hierarkisk lineær regresjon. Brukernes bånd, broer og lenkers effekt på sosiale ressurser og. N=67.

Modell	B	Beta	Sig.
1 (Konstant)	9,543		,000
Bånd (familie)	,534	,133	,279
Justert R2	,003		
2 (Konstant)	7,697		,000
Bånd (familie)	,398	,099	,399
Bånd (venner)	1,286** *	,321	,008
Justert R2	,093		
3 (Konstant)	7,500		,000
Bånd (familie)	,364	,091	,432
Bånd (venner)	1,078**	,269	,026
Broer	,807	,221	,065
Justert R2	,126		
4 (Konstant)	6,499		,000
Bånd (familie)	,603	,150	,156
Bånd (venner)	1,007**	,251	,022
Broer	,600	,164	,131
Lenker	1,446***	,415	,000
Justert R2	,289		
5 (Konstant)	5,865		,000
Bånd (familie)	,686	,171	,101
Bånd (venner)	1,135***	,283	,009
Broer	,461	,126	,240
Lenker	1,622***	,466	,000
Sivilstatus	1,352**	,214	,047
Justert R2	,322		

*** Signifikant på 0,01-nivå ** Signifikant på 0,05-nivå

i tabell 4 (muligheter for ulike former for hjelp, råd og assistanse). Vi bruker regresjonsanalyse ut fra en antakelse om at det er relasjonene som skaper ressursene, selv om det kan diskuteres hva som påvirker hva – om det er typen sosiale kontakter som påvirker tilgangen til ressurser eller omvendt. Korrelasjonsanalyser tyder på at det ikke er sammenheng mellom kjønn/alder og sosiale ressurser (tabell ikke vist). Vi velger derfor å kontrollere for sivilstatus, fordi det å ha en partner kan bety et utvidet nettverk og større tilgang til sosiale ressurser (Fløtten 2006) (med verdiene «enslig»=0 og «gift/samboer»=1).

Tidligere norske undersøkelser både av befolkningen og sosialhjelpsmottakere har vist at familien ofte stiller opp i forhold til ulike behov (Hove 1992).¹⁰⁾ Undersøkelsen «Sosiale nettverk og tilknytning» viste at 70 prosent av befolkningen rangerte familien høyest på spørsmål om hvem de først ville ta kontakt med hvis de måtte låne en stor sum penger, hvis de var sengeliggende eller følte seg deprimert (NSD 2001).¹¹⁾ Modell 5 viser imidlertid at bånd til familie ikke har signifikant effekt på omfanget av sosiale ressurser blant brukerne av Frelsesarmeens og Bymisjonens tjenester. Det er bare en positiv korrelasjon med én av indikatorene i ressursindeksen – nemlig «hjelp hvis alvorlige problemer» (Pearsons $r = ,334$; $p > 0,05$).¹²⁾ Den manglende sammenhengen mellom familiekontakt og sosiale ressurser kan tyde på at relasjonen mellom brukerne og deres familie ikke er god, at familien har liten sosial kapital, eller at brukernes problemer, som for eksempel rusbruk, gjør kontakten vanskelig.

Bånd til venner har derimot en signifikant effekt på ressursene – og lenker enda mer. Indeksen for lenker har sterkest sammenheng med indikatorene råd om privat økonomi, informasjon om utdanning og jobbreferanse, som er de mest instrumentelle ressursene (tabell ikke vist). Brukernes lave status skulle tilsi relativt liten tilgang til ressurser gjennom lenker (Lin 2001a). Det er derfor overraskende at lenker er mer sentrale for brukernes tilgang til sosiale ressurser enn bånd. Men det er usikkert hva som forklarer hva. Det kan være slik at de som har mange sosiale ressurser kjenner flere personer med høyere status enn dem selv,

Tabell 6. Koeffisienter for hierarkisk lineær regresjon.
Avhengig variabel antall år siden siste arbeidsforhold. N=52.

Modell	B	beta
1 (Konstant)	10,510	
Bånd	,779	,120
Justert R ² -,008		
2 (Konstant)	10,083	
Bånd	,690	,106
Broer	,751	,137
Justert R ² -,011		
3 (Konstant)	10,595	
Bånd	,695	,107
Broer	,931	,170
Lenker	-,751	-,146
Justert R ² -,013		
4 (Konstant)	12,551	
Bånd	,773	,119
Broer	,920	,168
Lenker	-,474	-,092
Domfelt	-1,397	-,160
Justert R ² -,012		
5 (Konstant)	12,466	
Bånd	,784	,120
Broer	,962	,176
Lenker	-,217	-,042
Domfelt	-2,707	-,310*
Kjønn	2,772	,299*
Justert R ² ,041		
6 (Konstant)	10,810	
Bånd	1,018	,156
Broer	,464	,085
Lenker	,096	,019
Domfelt	-2,317	-,266
Kjønn	2,973	,321**
Sivilstand	2,870	,295*
Justert R ² -,100		

* Signifikant på 0,1-nivå. **Signifikant på 0,05-nivå

uten at disse er kilde til sosiale ressurser.

Også ekteskap eller samboerskap har positiv effekt på sosiale ressurser. Det kan skyldes at partneren utgjør en støtte, eller at partneren har et nettverk som blir et supplement til brukerens. Men det kan også skyldes at brukere med mer sosial kapital er mer attraktive som partnere. Av de 18 brukerne som har en partner, er seks menn med et stort inntak av rusmidler. Menns partnere er langt oftere rusfrie og har større ressurser enn tilfellet er for kvinner (Trulsson 2003). Nettverket til den kvinnelige partneren kan inneholde mer hjelp og støtte enn brukerens eget.

Justert R² viser at bånd, broer, lenker og sivilstand forklarer hele 32 prosent av variansen i sosiale ressurser. Lenker forklarer alene 16 prosent, mens bånd til venner og gift/samboer forklarer henholdsvis ni og tre prosent.

Tilknytning til arbeidslivet og sosial kapital

Mye forskning om sosial kapital har søkt å belyse om sosiale nettverk øker sjansen til å få jobb eller skifte jobb (Korpi 2001, Granovetter 1973, 1982). Siden ingen – bortsett fra en – av brukerne er i vanlig lønnet arbeid, kan vi ikke studere om de med høyest sosial kapital oftere er i arbeid enn andre. Vi har prøvd ut ulike indikatorer på avstand til arbeidslivet og har konkludert med at antall år siden siste stabile arbeidsforhold (seks måneder sammenhengende) er den beste indikator på en persons evne til å få arbeid. Det er et problem at vi da studerer sammenhengen mellom sosial kapital på intervju tidspunktet med evne til å finne arbeid på et tidligere tidspunkt, som for mange av brukerne ligger flere år tilbake (se Stjernø og Saltkjel 2008).

Vi skal likevel bruke antall år siden siste arbeidsforhold på minst seks måneder som en indikator på arbeidslivet, men holde dem som er trådt ut av arbeidslivet – alders- og uføretrygdede – utenfor. Indikatoren «antall år siden siste arbeidsforhold» varierer fra ett til åtte år. I tillegg har vi kontrollert for domfellelse (ikke-domfelt=1), sivilstatus (gift/samboende=1) og kjønn (mann=1).

I studier fra andre land har Forsé (2004) og Parks-Yancy m.fl. (2006) funnet at sterke bånd øker sannsyn-

ligheten for at personer med lav sosioøkonomisk status får jobb. Personer med lite tilgang til sosial kapital tidlig i yrkeskarrieren fikk etter hvert enda mindre tilgang og ustabile yrkeskarrierer. Russel (1999) fant i en britisk studie at jo lengre folk forble arbeidsløse, jo mindre informasjon og tilgang til støtte hadde de. Vi finner imidlertid ingen sammenheng mellom antall år siden siste stabile jobb og nettverk blant brukerne av Frelsesarmeens og Bymisjonens tjenester. Tabell 6 viser at verken bånd, broer eller lenker har noen effekt på avstand til siste stabile jobb. Den manglende effekten av lenker synes å bekrefte det vi har nevnt over – at brukernes kontakt med folk med høyere status ikke representerer store ressurser for dem. Derimot har kjønn¹³⁾, domfellelse og sivil status en viss effekt. Det er lengre siden de domfelte har vært i jobb. Domfellelse kan i seg selv være en barriere i forhold til å få arbeid, og de domfelte kan ha vært i fengsel mens de ikke-domfelte har arbeidet. Å ha en samboer eller ektefelle synes derimot å være positivt for tilknytningen til arbeidslivet, slik også andre studier har vist (Korpi 2001, Lin 2001a, Erickson 2004). Det kan utvide nettverket, gi informasjon om muligheter og føre til at en møter forventninger fra partneren om innsats for å finne arbeid. Den samlede forklarte variansen av disse faktorene er imidlertid ikke så stor (10 prosent).

Seks av ti har tilgang til jobbreferanse. Men tilgangen til dette er for mange – en tredel – medarbeidere i Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon. Få av disse har andre muligheter til jobbreferanse i tillegg (tabell ikke vist).

Med mange barrierer og stor avstand til arbeidslivet (se Stjernø og Saltkjel 2008) er veien til ordinært arbeid lang. Tatt i betraktning at bare én er i ordinært arbeid, flere er rusavhengige og domfelte og mange har nedsatt arbeidsevne, mener vi det er sannsynlig at resultatet på denne indikatoren har et «kunstig» høyt

nivå. Referansene her kan derfor være mer aktuelle for arbeidsmarkedstiltak enn for det ordinære arbeidsmarkedet.

Konklusjon

Funnene i denne undersøkelsen er basert på et utvalg av 80 personer – en gruppe som alt i alt er preget av svak tilknytning til arbeidsmarkedet, dårlig økonomi og andre former for marginalisering. Det lave antallet personer har begrenset de statistiske analysene og gjort det vanskelig å bryte ned dataene i mer detaljerte analyser. Videre forskning må derfor vise om våre funn også er gyldige for andre grupper marginaliserte.

På det teoretiske og metodiske planet gir resultatene i denne undersøkelsen grunn til å advare mot å anta at sosiale nettverk i seg selv kan brukes som en indikator på sosial kapital. På dette punktet støtter våre resultater tilsvarende funn i en undersøkelse (Finsveen og van Oorschot 2008) som er basert på andre indikatorer og større representative befolkningsutvalg fra en rekke OECD-land. Vi har også vist betydningen av at en i studier av nettverk og sosiale relasjoner skiller mellom bånd til familie og venner, broer (i dette tilfelle nabo-kontakt) og lenker, altså personer med høyere sosial status.

Begrepet sosial kapital innebærer at folk – også økonomisk og sosialt marginaliserte personer – kan forbedre sin situasjon ved å investere i sine relasjoner til andre mennesker – særlig venner, naboer, politikere, potensielle arbeidsgivere mm. I denne undersøkelsen har vi vist at den gruppen vi har studert – brukerne av tjenester fra Frelsesarmeen og Bymisjonen – har mindre sosiale bånd med familie og mindre broer – kontakt med naboer – noe som nyanserer tidligere forskning om andre marginaliserte grupper i Norge. Derimot har de ikke særlig mindre vennebånd. De har

Tabell 7. Antall kilder til jobbreferanse hos brukerne.

	Familie	Venn	Nabo	Bekjent	Frelsesarmeen	Kirkens Bymisjon	Medarbeider i offentlig etat
Antall jobbreferanser	9	17	1	16	10	7	2

flere lenker – kontakt med personer i roller som teoretisk sett kan tilføre dem ressurser – enn vi hadde forventet ut fra vår antakelse om at en så marginalisert gruppe ville hatt svært lite av dette. Men her har vi ikke data som tillater sammenligning med befolkningen ellers.

Vi har vist at studier av sosial kapital bør skille mellom ulike typer nettverk, særlig i studier av marginaliserte. I den gruppen vi har studert gir nettverket tilgang til sosiale ressurser for noen, men ikke for andre. Det er særlig kontakt med venner og personer med høyere status som er forbundet med tilgang til ressurser. Men siden vennebånd og misbruk av rusmidler er knyttet sammen, er det fare for at disse båndene ikke bringer disse brukerne framover i livet. Ressursene knyttet til venner og personer med høyere status (lenker) er særlig ekspressive altså ressurser som kan gjøre hverdagen lettere. De har mindre tilgang til ressurser som kan skape forandring og forbedre deres situasjon, instrumentelle ressurser. Det peker i samme retning som Halls (1999) studie fra Storbritannia, der han konkluderer med at arbeiderklassens nettverk er til hjelp innenfor et snevrere spekter av situasjoner, behov og mål enn middelklassens.

Brukernes sosiale ressurser finnes i liten grad i båndene de har til familie og naboer, men oftere i relasjonen til venner og bekjente med høyere status enn dem selv, lenker. Korrelasjonen mellom utstrakt rusbruk og mye vennekontakt gir noe grunn til å tvile på hvor mye sosial kapital vennekontakten representerer. Vi har også pekt på at de to frivillige organisasjonene representerer en del av de instrumentelle ressursene i forhold til jobbreferanse.

Blant brukerne i denne undersøkelsen synes imidlertid verken bånd, broer eller lenker å ha noen positiv effekt på brukernes avstand til arbeidslivet (jf. tilsvarende funn om bånd i en amerikansk studie hos Brisson (2009)). Det kan skyldes at deres nettverk i hovedsak består av folk som er i en situasjon som ligner deres egen (Lin 2001a, Field 2003), eller at disse ressursene er uttømt gjennom deres langvarige problemer i arbeidsmarkedet. De sosiale problemene deres, som ofte har utviklet seg gjennom mange år, «overdøver» sannsyn-

ligvis de ressursene som nettverket representerer. Problemene kan være for komplekse og sementerte til at kontakt med andre og ressurser fra dem kan bidra til å endre situasjonen. Vi har imidlertid kun studert «effekter» i forhold til én samfunnsarena, som brukerne også har mange barrierer i forhold til. Hvilken betydning nettverket har for andre områder i livet eller deres mer helhetlige livssituasjon, gir denne undersøkelsen ikke noe svar på.

Selv om våre funn bryter med forestillinger i forskningen om at nettverker ensbetydende med ressurser, vil de for sosialarbeidere i hovedsak bekrefte deres kunnskap fra praksisfeltet. For sosialarbeidere flest vil det ikke være nytt at marginaliserte personer ofte er sosialt isolerte, heller ikke at kontakten med foreldre ofte ikke representerer ressurser eller at nettverksressurser ikke er tilstrekkelig til å gjøre en forskjell i vanskeligstiltes mestring av hverdagen. Funnene peker imidlertid i tillegg på at partnere i større grad enn det øvrige nettverket av nære personer kan gi tilgang til støtte og utvidet nettverk og at det kan være ressurser å hente hos personer med høyere sosial status.

I mange nære og mindre nære relasjoner ligger det ofte implisitt forventninger om å gi tilbake tilsvarende det en får. Slike forventninger kan gjøre det vanskelig for personer med dårlig helse og sosiale problemer å utvide sine nettverk av bånd. Dessuten vil, for den gruppen vi har undersøkt, personer i samme livssituasjon som dem selv ofte ha lite ressurser å tilføre. I dette perspektiv kan en nøktern tilnærming til sosiale ressurser og nettverk være en fordel også når man i praksisfeltet skal jobbe med nettverket til marginaliserte.

SUMMARY

The concept of social capital in the social sciences is related to a core idea in social work: that social relations and networks represent resources which can assist persons to improve their social situation. In research contact with family, friends and neighbours sometimes is applied as an indicator of resources. This contribution distinguishes between networks and resources and analyzes resources in the networks of persons who receive assistance from the Salvation Army and the City Mission in Oslo. In the project, 80 users of the services of the two organizations were interviewed. The project demonstrates that the users have much contact with friends, but little contact with family. Their networks give them access to resources which may prevent further marginalization, but less of the kind of social relations which may help them to improve their situation.

Key terms:

Social capital, network, family, resources, marginalization

NOTER

- 1) Vi takker Asbjørn Johannessen, Knut Halvorsen, Ivar Lødemel, Sissel Seim, Lars Inge Terum, Einar Øverbye og to anonyme konsulenter for gode råd og kommentarer. For andre analyser av det samme datamaterialet, se Saltkjel og Stjernø (2008) for en analyse av Frelsesarmeens og Bymisjonens brukeres sosiale og økonomiske situasjon, Saltkjel (2009) om deres tillit og Aaslund og Stjernø (2009) om brukernes tilfredshet med livet og håp.
- 2) Vi takker Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste for å ha stilt disse dataene til rådighet.
- 3) http://www.nsd.uib.no/data/ny_individ/norStudy/norStudy.cfm?norStudyID=657, lastet ned 20.10.2007
- 4) Cronbachs alpha måler i hvilken grad ulike indikatorer for samme teoretiske begrep henger sammen – i dette tilfelle kontakt med foreldre og søsken som indikator på familiekontakt. Den bør helst være på 0,700. De opprinnelige verdiene på den sammensatte indeksen er : «daglig», «ukentlig», «månedlig», «noen ganger i året» og «sjeldnere enn hvert år». Indeksen har (tall)verdiene «1-3», «4-6» og «7-10».
- 5) Verdiene på indikatoren er: «ingen (nabofamilier)», «1», «2», «3-4» og «5 eller flere».
- 6) Nabokontakt kan være en for snever operasjonalisering av broer. Vi vet heller ikke om brukernes naboer er tilstrekkelig ulik brukerne til å være et valid mål.
- 7) De som bor sammen med foreldre og søsken er inkludert her. I Levekårsundersøkelsen har vi kontrollert for forskjeller mellom innbyggere i Oslo og Akershus og landet ellers, men de er ubetydelige og nevnes ellers ikke.
- 8) Det kunne tenkes at kontakt med venner kompensere for mangel på kontakt med familie, men vi finner ingen negativ korrelasjon mellom familiekontakt og vennekontakt. Det er ellers ingen signifikante kjønnsforskjeller når det gjelder bånd, og det gjelder også i befolkningen (Levekårsundersøkelsen 2002).
- 9) Distinksjonen emosjonelle og instrumentelle ressurser er kjent fra forskning på sosial støtte (Cohen og Syme 1985).
- 10) http://www.nsd.uib.no/data/ny_individ/norStudy/norStudy.cfm?norStudyID=657, lastet ned 20.10.2007.
- 11) http://www.nsd.uib.no/data/ny_individ/norStudy/norStudy.cfm?norStudyID=657, lastet ned 20.10.2007
- 12) På spørsmålet om hvem brukerne ville få hjelp fra rangerte over halvparten familie som nummer en.
- 13) Det er færre år siden mennene i utvalget var i jobb enn kvinnene. Siden en uforholdsmessig stor andel av kvinnene i utvalget har vært domfelt, kan vi anta at de er mer problembelastet i tillegg til at færre domfelte blant menn utgjør et fortrinn når det gjelder tilgang til arbeidslivet.

LITTERATUR

- Barstad, Anders** (2000) Hvem er ensomme og isolerte? *Tidsskrift for velferdsforskning* Nr. 2 2000, side 67-84.
- Blomquist, John** (2009) Vad är problemet? Perspektiv på missbruk och beroende. I *Missbruk och behandling – Gamla problem – nya lösningar? En konferens i Göteborg 21.–22. april 2009*, Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och social vetenskap. http://scholar.google.no/scholar?hl=no&q=Vad+ar+problemet%3FPerspektiv+p%C3%A5+missbruk+och+beroende&as_ylo=G&as_vis=1 (lastet ned 30.03.10).
- Bourdieu, Pierre** (1977) Cultural Reproduction and Social Reproduction. I *Power and Ideology in Education*, Jerome Karabel og A. H. Halsey, (red.) New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre** (1986) The forms of capital. I *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, John G. Richardson red. New York/West-port/London: Greenwood Press.
- Briggs, Xavier de Souza** (1997). Social capital and the cities: Advice to change agents. *National Civic Review* 2: 111-117.
- Brisson, Daniel** (2009) Testing the Relationship of Formal Bonding, Informal Bonding, and Formal Bridging Social Capital on Key Outcomes for Families in Low-Income Neighborhoods. *Journal of Sociology and Social Welfare*. Vol. 36, Nr. 1 2000, side 167 – 183.
- Burt, Ronald S.** (1992). *Structural holes: The social structure of competition*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Buysse, Wendy Hortence** (1997) *Personal social networks and behaviour problems in adolescence*. Druk: Grafisch Bedrijf UFB.
- Coleman, James** (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* Vol. 94, side 95-120.
- Degegne, Alain, Marie-Odilie Leb og Yannick Lemel** (2004). I *Creation and Returns of Social Capital: a new Research Program*, Henrik Flap og Beate Völker red. London: Routledge.
- Erickson, Bonnie H.** (2004) The Distribution of Gendered Social Capital in Canada. I *Creation and Returns of Social Capital: a new Research Program*, Henrik Flap og Beate Völker red. London: Routledge
- Field, John** (2003) *Social capital*. London, New York: Routledge.
- Field, John, Tom Schuller og Stephen Baron** (2000) Social Capital and Human Capital Revisited. I *Social Capital. Critical perspectives*, Stephen Baron, John Field og Tom Schuller (red). Oxford: Oxford University Press.
- Fløtten, Tone** (2006) *Poverty and Social Exclusion – Two sides of the same coin? A Comparative Study of Norway and Estonia*. Fafo-report 487. Oslo: Fafo.
- Finsveen, Ellen og Wim van Oorschot.** 2008. Access to Resources in Networks. A Theoretical and Empirical Critique of Networks as a Proxy for Social Capital. *Acta Sociologica*. Vol 54 No 6 293-307.
- Forskningsrådet.** <http://www.forskning.no/artikler/2008/februar/1202480277.75> (lastet ned 30.04.2008).
- Furuholmen, Dag og Arne S. Andresen** (2007) *Felleskapet som metode – miljøterapi og evaluering i behandling av stoffmisbrukere*. Oslo: Cappelen.
- Granovetter, Mark S.** (1973) The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*. Nr. 6 1973, side 1360-1380.
- Granovetter, Mark S.** (1983) The Strength of Weak Ties. A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*. Nr. 1 1983, side 201-233.
- Hall, Peter A.** (1999) Social capital in Britain. *British Journal of Political Science*. Nr. 3 1999, side 417-461.
- Halpern, David** (2005). *Social capital*. Cambridge: Polity Press.
- Hjermstad, Kirsten** (1989) *Langtidsbruk av sosialhjelp i Oslo: En sosialpolitisk fallitt?: En undersøkelse av enslige sosialhjelpsmottakeres livssituasjon i Oslo 1987-1988*. NIBR-rapport nr. 76. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Hove, Olav** (1992) *En ulykke kommer sjelden alene. Langtidsmottakere av sosialhjelp – levekår og livssituasjon. Notabene*. NKSH-rapport nr. 92:4. Oslo.
- Hyggen, Christer** (2006) Risk and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway. *Social Policy and Administration*. Nummer 5 2006, side 493-508.
- Jonassen, Wenche, i samarbeid med Ivar Brevik, Sten-Erik Clausen og Thomas Haaland** (1991) *Sist i køen – enslige sosialhjelpsmottakeres levekår*. NIBR-rapport 4. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Käärläinen, Juhaa og Heikki Lehtonen** (2006) The Variety of Social Capital in Welfare State Regimes – A comparative Study of 21 Countries. *European Societies* Nr. 1 2006, side 27-57.
- Korpi, Thomas** (2001) Good Friends in bad times? Social networks and Job Search among the Unemployed in Sweden. *Acta Sociologica*. 2: 157-70.
- Lin, Nan** (1982). Social Resources an Instrumental Action. I *Social Structure and network Analyses*, Peder Marsden og Nan Lin red. London: Sage Publications.
- Lin, Nan** (2000). Inequality in Social Capital. *Contemporary sociology* 6: 785-795.
- Lin, Nan** (2001a). *Social capital. A theory of structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lin, Nan** (2001b) Building a Network Theory of Social Capital. I *Social Capital. Theory and Research*, Nan Lin, Karen Cook og Ronald Burt red. London: AldineTransaction.
- Lin, Nan, Yang-chic Fu og Ray-May Hsung** (2001) The Position Generator: Measurement Techniques for Investigations of Social Capital. I *Social Capital. Theory and Research*, Nan Lin, Karen Cook og Ronald Burt red.

- London: Aldine Transaction.
- Nieminen, Tarja, Tuija Martelin og Seppo Koskinen** (2008) Measurement and socio-demographic variation of social capital. *Social indicators research*. Nr 3 2008. Side 405-423.
- Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste** (2001) *Undersøkelse om sosiale nettverk og tilknytning*. http://www.nsd.uib.no/data/ny_individ/norStudy/norStudy.cfm?norStudyID=657 (lastet ned 20.10.2007)
- OECD** (2001) *The Well-being of Nations. The Role of Human and Social Capital*. Paris: OECD Publications.
- Oorschot, Wim van og Wil Arts** (2005) The social capital of European welfare states: the crowding-out hypothesis revisited. *The Journal of European Social Policy*. Nr. 1 2005, side 5-26.
- Parks-Yancy, Rochelle, Nancy Di Tomaso og Corinne Post.** (2006) The social capital resources of gender and class group. *Sociological spectrum*. Vol. 26, side 85-113.
- Pichler, Florian og Claire Wallace** (2007) Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe. *European Sociological Review*. Vol. 6, nr. 4, side 423-435.
- Portes, Alejandro** (1998) Social capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*. Vol. 24, side 1-24.
- Putnam, Robert** (1995) Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*. Nr. 6 1995, side 65-78.
- Putnam, Robert** (2000) *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rothstein, Bo** (2005). *Social traps and the problem of trust*. Storbritannia: Cambridge University Press.
- Sabatini, Fabio** (2008) Social capital as social networks: A new framework for measurement and empirical analysis of its determinants and consequences. *The Journal of Socio-Economics*. Vol. 38, side 429-442.
- Saltkjel, Therese** (2009) «My experience in life is that you should be careful with most people and not trust them too much». Social trust among recipients of voluntary welfare in Norway. *Journal of Comparative Social Work* nr. 1 2009 1, side 1-14.
- Schultz, David A., Manfred Steger og Scott L. McLean** (2002). *Social capital. Critical perspectives on community and «bowling alone»*. New York, London: New York University Press.
- Seim, Sissel og Ole Kristian Hjerdal** (1992). *Den som intet har. Livskvalitet og levekår blant klienter med langvarig kontakt med sosialkontoret*. Oslo: NKSH.
- Stjernø, Steinar og Therese Saltkjel** (2008) Gjennom det siste sikkerhetsnettet. I *Fattigdommens dynamikk*, Seim, Sissel, Ivan Harsløf og Kjetil van der Wel red. Oslo: Universitetsforlaget.
- Szreter, Simon og Michael Woolcock (2004) Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*. Nr. 4 2004, side 650-667.
- Sætre, Ragnhild Hovengen** (1995). Helseprofil i et bomiljø. I *Sosialt nettverk, helse og samfunn*, Odd Steffen Dalgard, Elsa Døhlie og Mette Ystgaard red. Gjøvik: Universitetsforlaget.
- Trulsson, Karin** (2003). *Konturer av ett kvinnligt fält : Om missbrukande kvinnors möten i familjeliv och behandling*. Lund : Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Van der Gaag og Snijders** (2004a) *The Resource Generator: Social capital quantification with concrete items*. Universitetet i Groningen/Amsterdam. http://www.xs4all.nl/~gaag/work/RG_paper.pdf (lastet ned 13.05.07).
- Van der Gaag og Snijders** (2004b) Proposals for the measurement of individual social capital. I *Creation and Returns of Social Capital: a new Research Program*, Henrik Flap og Beate Völker red. London: Routledge.
- Van der Wel, Kjetil, Espen Dahl, Ivar Lødemel, Borghild Løyland, Sille Ohrem Naper, Marit Slagsvold** (2006) *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp*. HIO-rapport 2006 nr. 29. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Woolcock, Michael** (2001). The place of Social Capital in understanding Social and Economic Outcomes. *Theory and Society*. Nr. 2 2001, side 151-208.
- Woolcock, Michael** (2004) Social Capital: A Theory of Social Structure and Action by Nan Lin. *Social Forces*. Nr. 3 2004, side 1209-1211.
- Aaslund, Håvard og Steinar Stjernø** (2009) Tilfreds med livet, men fattig isolert? *Fontene forskning* nr. 2 2009, side 65-80.